

УДК:
930.1+94(497.11)“18/20”

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=31
Бр. 1 / 2012.
стр. 163-199.

Сања Шуљагић*

Институт за политичке студије, Београд

ПОТРЕБА ЗА РЕДЕФИНИСАЊЕМ СТАВОВА О ИСТОРИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА У СРБИЈИ**

Сажетак

У првом делу овог текста аутор анализира недостатке образовног и медијског система и културних институција Србије у области историографије и њихову неповезаност са државним институцијама у креирању политичких стратегија државе и друштва. Као један од узрока за то аутор наводи дисконтинуитет културног и националног идентитета и моралновредносног друштвеног система Србије кроз различите историјске периоде. У другом делу текста аутор анализира преломне историјске тренутке и њихове последице на политички, економски и културни живот у Србији од почетка деветнаестог века до данашњих дана.

Кључне речи: историографија, државне институције, српски владари, културни и национални идентитет

Због специфичности геополитичког положаја Србије и чињенице да су се од средине петнаестог века њени колонизатори смењивали и проводили различите политичке експерименте колонизације јачег и слабијег интензитета на њеном подручју, Србија не може да се прецизно дефинише као један од класичних модела колонијализоване државе, протектората, резервата, „банана-републике“ или ничије територије (тзв. *terra nullius*) погодне за освајање путем мирне окупације. Динамичност и разноликост колонијалних процеса на подручју Србије од половине пет-

* Научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

наестог века, када је она и званично потпала под турску отоманску власт, па све до данашњег периода није погодвала стварању пред-услова за успостављање функционалне друштвене матрице припадника средњег слоја у Србији који би могли да сврсисходно пренесу своје знање сународницима и да успоставе одрживи политички, економски и културни развој у држави. Иако се у уџбеницима из разних области образовања и у медијима и средствима јавног информисања тврди да је колонизација Србије престала након одласка турске отоманске војске са територије Србије у двадесетом веку, велики део јавности, због непознавања основних историјских чињеница као последице мешања разних врста идеологија у општи образовни систем, није у културолошком смислу потпуно свестан да су процес колонизације Србије настављали други домаћи и интернационални политички субјекти. Они су преузели одређене елементе и методе колонизације од бившег турског отоманског колонизатора и додавали му кроз време нове елементе и методе неофеудалног, неолибералног и неокомунистичког режима владања.

ОСНОВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ НЕПОЗНАВАЊА ИСТОРИЈЕ СРБИЈЕ

Немоћ државе да успостави самосталну политичку и културну елиту и функционалну спрегу образовног и привредног система у Србији од времена заснивања модерне грађанске Србије у деветнаестом веку до данас одсликава се и у чињеници да се феномен „савременог јањичарства“¹⁾ наставља на подручју економије и да се на преласку из двадесетог у двадесет и први век из Србије трајно одселило око пет стотина хиљада високообразованих стручњака. Према мишљењу научника Пјотра Капице наука једне државе је обезглављена ако из ње оде већ и педесет врхунских стручњака,²⁾

- 1) У доба Отоманског царства дечаци из освојених хришћанских земаља су одвођени из својих предела као вид редовног опорезивања са циљем да се направи верна робовска војска војника-јањичара и војних администратора (О томе видети у Tore Kjeilen, „Dev-sirme“, <http://i-cias.com/e.o/devsirne.htm>). Међутим, у данашњим средствима јавног информисања у Србији израз „савремени јањичари“ употребљава се да означи особу из једне државе која ради за економске интересе других држава и међународних корпорација на штету економског интереса властите државе.
- 2) “Одлив мозга највећи српски губитак“, *Српска дијаспора – интернет новине сербске*, <http://www.srpskadijaspورا.info/vest.asp?id=11377>: На прагу двадесет и првог века све тежи услови за живот, пад стандарда, мало слободних места који одговарају њиховим квалификацијама, српска политичка нестабилна арена, корупција и општа несигурност приморава више од 785.000 незапослених младих људи који чекају посао у Националној служби за запошљавање на иселовање у иностранство.

а Србија је само иселјавањем своје високообразоване радне снаге, у чије је школовање уложено дванаест милијарди долара, изгубила значајан проценат биолошког прираштаја будућих генерација,³⁾ још увек не постоји стратегија која би могла да прекине школовање кадрова за одлазак у иностранство, од 1990. године до данас стопа неписмености у земљи је и даље врло висока,⁴⁾ а према нацрту Закона о образовању који је у припреми деца у Србији неће бити обавезна да иду у школу да би полагала испите.⁵⁾ У данашњим временима не постоји државна стратегија која може зауставити овакво лоше стање у политици, економији и култури државе, јер је држава, уз наведене проблеме, такође и на ивици дужничког ропства.⁶⁾ Преко сто хиљада деце у данашњој Србији гладује и нема могућности да се школује,⁷⁾ око милион људи нема посао,⁸⁾ а самим тим не

- 3) *Tanjug*, „Сваке године 35.000 грађана мање у Србији“, *Политика*, 30. септембра, 2010. године. Такође видети Бранимир Гулан, „Село између нестанка и опстанка“, <http://www.agropress.org.rs/tekstovi/11423.html>: У селима живи 260.000 момака који нису засновали породице. Предвиђа се да ће четвртина садашњих села нестати релативно брзо, за две деценије, јер држава нема разумевања за решавање проблема демографског и економског изумирања села и потребно је хитно доношење стратегије развоја села, коју би доследно проводила свака власт без обзира на политичко опредељење.
- 4) *Tanjug*, „Ректор Ковачевић: Србија је стара и необразована“, *Blic*, 13. 11. 2011: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/289280/Rektor-Kovacevic-Srbija-je-stara-i-neobrazovana>: Ректор Београдског Универзитета Бранко Ковачевић напомиње да је Србија стара и необразована земља, јер док у свету земље имају од 40 до 60 одсто младе високообразоване генерације, у Србији има 40 одсто неписмених људи.“
- 5) I. Mićević, „Novi zakon: Deca ne moraju u školu“ 16. novembar 2011, *Novosti*, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:353698-Novi-zakon-Deca-ne-moraju-u-skolu>
- 6) Александар Микавица, „Србија разговара: Може ли држава још да се задужи“, *Политика*, 31.10.2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Ekonomija/Srbija-razgovara-Moze-li-drzava-jos-da-se-zaduzi.sr.html>: Према мишљењу економисте Млађана Ковачевића узроци високе задужености данашње Србије и повећања државног дуга су корупција у јавним набавкама и недостатак умећа организације и управљања у држави. Такође видети Suzana Lakić, „Vlada bez plana za novi talas ekonomske krize“, *Blic*, 13. 11.2011, Београд: „Стручњаци тврде да Србији преостаје да се и даље задужује, и да је то начин на који може очувати запосленост, животног стандард и потрошњу.“
- 7) D. Zečević, “Kuršumljija: Gladni bez narodne kuhinje”, *Novosti*, <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:354769-Kursumljija-Gladni-bez-narodne-kuhinje>, 23. novembar 2011. и Александра Бркић, „Још има школа без тоалета и телефона“, *Политика*, 27. новембра 2008. године; Бошко Ломовић,, Пут до знања од 2.000 километара“, *Политика*, 22. март, 2008. године, Београд, Србија: У данашњој Србији многе сеоске школе немају основна средства за рад (компјутере, телефоне, итд., чак ни нужнике), а сеоска деца у просеку пешаче на путу до школе 2.000 километара годишње. В. Stjelja, „U Srbiji gladuje 150.000 dece“, *Novosti*, 15. novembar 2011.: Због раширене појаве глади, многа деца немају могућност ни да се школују.
- 8) Lj. Ivanović, „U Srbiji i deca na kazanu“, 17. 11. 2011, *Vesti*, m Beograd, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/180113/U-Srbiji-i-deca-na-kazanu>: U Srbiji više od 700.000 ljudi živi ispod granice siromaštva, broj nezaposlenih je skoro milion, a od 30.000 korisnika narodnih kuhinja, svaki treći je dete.

постоје ни повољни предуслови за обнављање репродукционе моћи становништва и успостављање одрживог развоја у привреди државе. Уз све ово, територија Србије и њени грађани су постали својеврсни полигон за сазнавање различитих политичких и економских информација и према извештајима највиших званичника српске државне обавештајне агенције у данашњој Србији ради преко пет хиљада страних агената у њеним најважнијим државним политичким и економским институцијама.⁹⁾ Ова чињеница одсликава реални отклон од садржаја познате песме из двадесетог века *Србија је једна велика тајна* песникиње Десанке Максимовић, односно приказује реално стање у вези са политичким и демократским капацитетима државних институција Србије у савременим међународним интеграционим процесима.

Описано стање у којем се налази држава Србија на почетку двадесет и првог века показује каква судбина очекује једну државу која има богате природне ресурсе и недовољно способне (односно недовољно самосталне) управљачке капацитете и институције за самосталан развој једне државе у постмодерној констелацији међународних снага. У складу са тим, може да се наведе чињеница да су у последњих неколико година у средствима јавног информисања објављени научни извештаји према којима је култура праисторијских насеља на реци Дунав и њеним јужним притокама била средиште прве индустријске револуције на свету, односно да су се пре седам хиљада година преци данашњих становника Србије¹⁰⁾

9) **Miodrag Lukić**, "Strane tajne službe vršljaju Srbijom", *AkadeMedija Srbija*, http://www.akademiasrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=723:strane-tajne-slube-vrljaju-srbijom&catid=38:cat-komentari-vesti&Itemid=54: Према изјавама званичника државне обавештајне агенције, данас у Србији делује 55 тајних служби из 40 земаља са више од 5.000 агената којих има у свим Владиним министарствима, агенцијама, јавним предузећима и невладиним организацијама. Када страна тајна служба преко својих агената и шпијуна уђе на високо место у српској државној администрацији, на пример у неко министарство, она по систему лепезе осваја све ресоре, институције и јавна предузећа.

10) **Софија Давидовић-Живановић**, „Прилог проучавању односа Сармата и Словена“, *Mementa Archaeologia et Eruditiva*, Akademija Nova, Пешић и синови, Београд, 1999. године, стр. 30-44, цитирајући **Маркотић** и **Шапман**; **Sljivic, B.**: „Knochenfunde in einem prähistorischen Grab bei Trebenische“, *Z. Morph. Antrop.* XXXVII/2, Stuttgart 1935, **Burleigh, R;** **Zivanovic S.**, „Radiocarbon dating of a Cro-magnon population from Padina, Yugoslavia with some general recommendation for dating human skeletons“, *Z. Morph. Antrop.* 70:269-274, 1980, **Radivoje Pesic**, „On the scent of Slavic autochtony in the Balkans“, *Časopis Matice Iseljenika Srbije Zavičaj*, Beograd, Godina XXXVI, Maj-August 1989; pp. 77-79; 344-347: Због масовно проширеног учења да су се Срби досељавали из правца Карпата на Балканско полуострво тек од шестог века па надаље, само мали број људи у Србији је упознат са податком да су **Софија Давидовић-Живановић**, **Драгослав Крејковић**, **Бранко Шљивић**, **Србољуб Живановић**, **Владимир Маркотић**, **Биљана**

бавили рударством и познавали технику термичке обраде бакра.¹¹⁾ Али, у склопу извештаја о научној потврди вишемиленијумске традиције рударства и металуршке производње у Србији се у неким средствима јавног информисања уназад неколико година сугерисало да би се таква традиција могла искористити као аргумент за продају једног српског рударског басена, „да би се у нека боља времена спонзорисала даља научна истраживања“. Јавност је преко средстава јавног информисања у последњих неколико деценија до данас обавештена такође и да још увек није санирано клизиште земљишта у близини важног праисторијског Винчанског археолошког налазишта¹²⁾ и да су у близини овог археолошког налазишта саграђени највеће складиште нуклеарног отпада у Европи и највећа градска депонија смећа.¹³⁾ Овакав историјски ток у научно потврђеном вишемиленијумском културном развоју Србије не може да се објасни само неповољном геополитичком позицијом Србије која је кроз историју њене становнике и природна богатства излагала колонијалним аспирацијама различитих светских сила, нити малобројношћу српских војних снага у односу на војну снагу њених колонизатора, нити исељавањем њеног становништва у друге државе. Узрок оваквом лошем стању у држави није ни, према речима социолога Владимира Цветковића „спор и неравномеран развој „полумодерног друштва“ у Србији, које је једна „еклектичка смеша традиционално-патријархалног, псеудотрадиционалног и екстремних варијанти модерног“ друштва и до чијега „вођства или елите се најчешће долазило квазидемократским путем.“¹⁴⁾ Врло

Ђуљковић и други генетичари, археолози и антрополози проучавањем праисторијских археолошких налазишта Лепенски Вир, Старчево и Винча на реци Дунав и средњовековних српских некропола установили да данашње становништво Србије дели изравне епигенетске и културолошке карактеристике како са прастарим становништвом Лепенског вира и Винчанске културе тако и са становништвом средњовековне Србије.

- 11) **Miljana Radivojević, Thilo Rehren, Ernst Pernicka, Dušan Šljivar, Michael Brauns, Dušan Borić**, „On the Origins of Extractive Metallurgy: New evidence from Europe“, *Journal of Archaeological Science*, (19 June 2010); **Nebojša Grujičić**, „Najstariji rudnik u Evropi“, *Vreme*, br. 554, 16. avgust, 2001., <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=294908>
- 12) Прилог емисије Београдска хроника телевизије РТС, <http://www.youtube.com/watch?v=LpUvmBIAC2Y&feature=related>
- 13) **Zorica Ostojić**, „Srbija postaje nuklearno smetlište Evrope“, *Blic*, 8. april 1997, <http://telsla.rcub.bg.ac.rs/~mac/ekologija/atomdump.html>, **Beta**, „U Vinči izgrađeno novo skladište nuklearnog otpada“, *Blic*, 31. 10. 2011, <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/286668/U-Vinci-izgradjeno-novo-skladiste-nuklearnog-otpada>, **Nataša Korlat**, Zaboravljena istorija tik uz obalu“, *Blic*, 28. 06. 2008, <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/47309/Zaboravljena-istorija-tik-uz-obalu>
- 14) Владимир Цветковић, *Социологија – Модерна рефлексивна Историјског збивања*, Институт за политичке студије, 1994, Београд, Србија:

значајан узрок слабости у функционисању институција Србије био је и још увек је лоше осмишљен систем образовања грађана Србије који није функционално повезан са производним капацитетима и институцијама државе, односно неписменост великог дела становништва, немогућност једног дела становништва да се свеобухватно и мултидисциплинарно информише о основним чињеницама везаним за властиту историју и национални и културни идентитет, као и немогућност писменог дела становништва да пренесе на одговарајући начин своје знање будућим генерацијама. У првој половини деветнаестог века, у периоду упоредног процеса ослобађања од отоманске турске власти и заснивања модерне грађанске државе Србије, народ је обнављао свест о прекинутом историјском континуитету писма, језика, вероисповести и других елемената националног и културног идентитета пред-отоманске Србије са новостварајућом пост-отоманском Србијом. Али, од тог периода до данас светски и регионални интегративни (или империјални, у зависности од мишљења различитих историчара о томе) процеси заснивања модерних грађанских држава који су подразумевали незванично разарање националних држава и заснивање тзв. „пост-модерне“ констелације држава и над-државних регионалних и светских организација утицали су на дискутабилно заснивање историографије и образовне политике и у Србији. Многи оригинални архивски документи, реликвије, рукописи, уметничка дела и предмети који сведоче о историји Срба уништени су у прошлости или опљачкани у бројним ратовима на подручју Србије, или су на разне начине препродавани појединцима и институцијама широм света. Данас у држави не постоји ниједна институција која је задужена да трага за овом старом и богатом историјском баштином, тако да су многи српски научници принуђени да преписују оно што западни историографи мисле да се дешавало у историји Србије.¹⁵⁾ У исто време парадоксално је да се неки политички и културни кругови Србије декларативно залажу за принципе мултикултуралности у међународним интеграцијама, а да за то време не изражавају

15) Boris Subašić, „Ukradena istorija: Bez tapija nema ni Srbije“, *Novosti*, 17. novembar 2011, <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:353868-Ukradena-istorija-Bez-tapija-nema-ni-Srbije>, цит. Владимир Давидовић; Boris Subašić, „Ukradena istorija: Srpska baština rasuta po svetu“, *Novosti*, 16. novembar 2011 <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:353723-Ukradena-istorija-Srpska-bastina-rasuta-po-svetu>; Boris Subašić, „Ukradena istorija: Otimacina duga dva veka“, *Novosti*, 18. novembar 2011, <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:354054-Ukradena-istorija-Otimacina-duga-dva-veka>

протест против чињенице да се културно благо њихове властите државе које је расуто по свету не враћа у земљу, да су државне библиотеке, музеји и остале институције културе од националног значаја у Београду већ дужи низ година затворене за посетиоце¹⁶⁾ или да је од 1999. године уништено преко сто и четрдесет цркава и манастира средишта средњовековне Србије Косова и Метохије, од којих су њих петнаест били споменици културе и духовности прве категорије саграђени од четрнаестог до шеснаестог века.¹⁷⁾ Због свега овог наведеног, као и због чињенице да савремена српска медијска јавна сцена углавном представља и објашњава културни и национални идентитет Србије узроцима или последицама догађаја који су се одиграли у Србији у последњих неколико деценија, уз повремене осврт на узроке и последице догађаја од пре једног или два века или евентуално уз осврт на период вишевековне турске отоманске колонизације Србије, врло је тешко реконструисати и дефинисати развојне принципе, процесе и догађаје у историји Србије. Немогућност системског мултидисциплинарног проучавања историје Србије проузроковала је да у историографији и политичкој филозофији Србије до данашњих дана није могло да се изврши научно прецизно, објективно и свеобухватно дефинисање основних развојних принципа у линеарном историјском постојању Србије као друштвене и културне заједнице. То је у новије време омогућило поборницима сумњивих политичких идеологија, езотерије, псеудоисторије и политиканства да наметну своје покушаје интерпретације разних личности, догађаја и процеса у линеарном историјском развоју Србије и уједно оставило трага на целокупни образовни систем у Србији, а самим тим и на свеукупан политички, културни, економски и духовни развој државе и друштва у Србији.

Историчари, антрополози, лингвисти или археолози који покушавају да објасне историјске развојне принципе државотворности и етно-генезе („прохода ентитета“)¹⁸⁾ од времена

16) Sonja Ćirić, „Biblioteka ponovo radi“, *Време*, бр. 1080, 15. септембар, 2011.: Реконструкција Народне библиотеке Србије трајала је пет година до недавног поновног отварања, реконструкција Народног музеја још увек није почела, иако се најављује од 2003. године, зграда Музеја савремене уметности затворена је због реконструкције од 2008. године, итд.

17) (Ур. Мишо Вујовић), *Србија друмовима, пругама, рекама*, Принцип Бонарт Прес: Туристичка организација Србије, Београд, Чачак, 2007, стр. 524.

18) Petar Korunić, “Nacija i nacionalni identitet“, *Zgodovinski časopis* 57, Ljubljana, 2003, 163-208: „Проход ентитета“ кроз систем идентитета „другога“ чија је околина (други

заснивања културног и националног идентитета српског народа до данас како би научно прецизно и свеобухватно дефинисали основне развојне принципе у линеарном историјском постојању Србије као његове друштвене и културне заједнице занемарени су у медијском државном простору и немају значајан утицај на образовање широких народних маса нити на званичне политичке структуре и државне установе културе и образовања. Анализирање историјских догађаја и развојних друштвених принципа пре периода пост-карађорђеве Србије често се у одређеним политичким и културним круговима означава „митоманијом“. Проучавање националног и културног идентитета Србије у средњем веку можда, како тврде неки кругови политичке и културне елите Србије, и спада у домен митоманије у случају да се уважи хипотеза да су се одређени догађаји у претколонизаторском периоду средњовековне Србије одиграли само као мит, а не као последица тадашњег историјски потврђеног преовладавајућег и у пракси спроведеног моралног система друштвених вредности.¹⁹⁾ Посматрано са становишта сагледавања моралне, економске и политичке кризе у којој се данашња Србија налази могуће је да историјски записи о социјалној правди, образовању и моралности становништва, економској успешности државе, политичком угледу и моралу државних и војних власти Србије, како у властитом народу тако и у међународним државничким круговима у средњовековној Србији, заиста звуче као мит. Такође, узимајући уопштено у обзир вишедеценијску коруптивност државних власти у Србији и последично друштвено-економско и културно пропадање Србије, не би било чудно да и историјски записи о високоморалном понашању болесног краља Петра Првог Карађорђевића и изгладнелих и исцрпљених војника Краљевине Србије по доласку на грчко острво Крф након голготе преласка планина Албаније у Првом светском рату²⁰⁾ звуче као

идентитети, вредности и системи) увек комплекснија од другог и којег чине првобитне етничке заједнице са особитим вредностима и историјским континуитетом.

- 19) Жељко Фајфрић, *Света лоза Стефана Немање*, ДД Графоспрем и Србска православна заједница Шид, Шид, Србија, 1998. цитирајући записе историчара Мавра Орбина и Константина Филозофа о високом нивоу друштвене правде и развијеној економији у држави у периоду владавине кнеза Лазара Хребљановића
- 20) Радиша Јанчић, *Моја маслина*, Службени лист Србије. Драслар, Београд, 2007, стр. 133: Забележено је да у Првом светском рату преживели гладни српски војници, по доласку на острво Крф након преласка албанских планина, у складу са својим сељачким патријархалним моралом нису хтели да узимају и једу без одобрења маслине и другог воће и поврће на поседима локалних грчких сељака. Такође видети документарне снимке и излагање кустоса *Српске куће* на Крфу Љубомира Сарамандића о томе: „Хо-

мит данашњем просечном становнику Србије. Могуће је да критичност једног дела политичких и културних кругова усмерена према истраживању историје пред-отоманске Србије потиче од реалистичног става да се од враћања у прошлост, ма како она била славна, не живи, и да сагледавање историје Србије у садашњем тренутку није приоритет у настојању да се успостави нормално функционисање политичких и других институција у држави. Али, будући да војној, економској и политичкој окупацији неке територије или изумирању неког народа обично претходи успешно затирање националног и културног идентитета становништва на тој територији, *објективна научна ревизија развојних принципа историје Србије могла би да буде први корак у покушају да се досадашње морално, политичко, економско и биолошко пропадање пост-отоманске Србије успори и евентуално заустави.*

НЕКЕ НЕДОУМИЦЕ О ИСТОРИЈИ ПРЕДНЕМАЊИЋКЕ СРБИЈЕ

Због непознавања оригиналних записа историчара Милоша С. Милојевића²¹⁾ многе генерације у Србији нису чуле за аутохтону историјску школу Србије према којој је након периода античког паганизма и анимизма оснивачу средњовековне династије Немањић владару Стефану Немањи Немањићу претходио низ владара српских династија из некадашњих сарматских „србо-склавинских“ држава²²⁾ и према којој су ти владари из династија Свевладовић (490-641.), и Властимировић (Светимировић-Оштривојевић-Прибисављевић-Клонимировић;с.641-960.)²³⁾ „били владари

дочашће на Крф 1. део“, <http://www.youtube.com/watch?v=CiRJ4of3oBw&feature=related>

- 21) Милош С. Милојевић, *Одломци историје Срба и српских – југославенских – земаља у Турској и Аустрији*, Прва свеска, Државна штампарија, Београд, 1872, стр. 110 (Обновљено издање, Графос, Панчево, 1996.), стр. 12-115: У предговору обновљеног издања књиге *Одломци историје Срба* уредник П. Милошевић тврди да је ова Милојевићева књига „најзабрањенија књига у историји писане речи“ и да је требало 124 године да та књига коју је Милојевић написао на основу рукописа у архивима Рима, Москве, Пекина, итд. угледа светло дана.
- 22) Миодраг Милојевић, *Стари српски век*, Vandalija, Beograd, 2008.: За израз „србо-склавинске државе“ цит. Мојсије Хоренски, *Географија*, 670.г., Ватрослав Јагић и Константин Порфиригенит
- 23) Gianantonio Bomman, *Storia Civile Ed Ecclesiastica Della Dalmazia, Croazia E Bosna: In Libri Dodici Compendiata : Alla Gloriosissima Veneta Illirica Nazione*, II, str. Locatelli, Venezia, 1775, (Google e-knjiga), str. 14-15, Daniele Farlati, *Ecclesia Sirmiensis olim metropolis, в Illyrici Sacri, VII, Ecclesia Diocletiana, Antibarenis, Dyrrhachiensis et Sirmiensis cum earum suffragantes*, Coleti, 1817, Caroli Du Fresne Domini Du Cange, *Illyricum Vetus*

који су владали у хришћанском духу правде и поштења и народ их је волео.²⁴) Због несхватања потребе за успостављањем мултидисциплинарне сарадње филолога са историчарима, хералдичарима, нумизматичарима, археолозима и антрополозима у сврху добијања резултата комплементарних упоредних анализа разних историјских докумената и архифаката, многи оригинални записи из времена праисторије и антике, као ни многи оригинални записи из новијих периода који се односе на историју Срба, нису преведени и доступни широј јавности у Србији. Такође још увек не постоје, или широј јавности нису познати, специјализовани мултидисциплинарни научни пројекти који би истражили сличност и истоветност старог писма „србица“ из праисторијске подунавске културе Винчанског писма са данашњим писмом ћирилица, што би помогло бољем схватању и дефинисању линеарне историјске везе у проходу ентитета старосрпских прото-етнија-племена Трибала-Винчанаца-Трачана (Рачана)-Роксолана-Дачана-Скита-Сармата-балтичких Кимбра-Алана-Ксанта и Анта²⁵) за које су антички грчки и римски и византијски историчари сматрали да су сви били један народ („Sarmatorum ac Sueborum gentes“; “Serblos ... Triballos, autem gentes esse totius orbis antiquissimam et maximam, compertum habeo“).²⁶) Такође још увек није довољно

& Novum, Haeredum Royerianorum, Posonii, 1746, Anna Comnena, *The Alexiad*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad00.html>, Joannes, Scylitzes, *Historiarum compendium*, Walter de Gruyter, 1973 (Scylities, Joannes, *Synopsis historiarum*),

- 24) Андрија Качић-Миошић, *Разговори угодни народа словинског*, http://www.archive.org/stream/razgovorugodnin00miogoog/razgovorugodnin00miogoog_djvu.txt, Jovan Raijić, *Istorija raznih slavenskih narodov naipače Bolgar, Horvatov i Serbov...vo svet istoričeski proizvedenaja Joannom Raičem*, V Viene 1794, Сима ЛАЗИЋ, Београд, *Кратка новјесница Срба од постанка српства до данас*, Томо Марећић, *Slaveni u davnini*, Naklada “Matice Hrvatske”, Zagreb, 1889, http://www.archive.org/stream/slaveniudavnini01maregoog/slaveniudavnini01maregoog_djvu.txt
- 25) Према истаживањима Страбона, Томислава Маретића, Реље Новаковића, Милоша Милојевића, Јована Деретића и других географа, филолога и историчара, Срби су називани Раси, Рашани и осталим именима племена из црноморског базена, Мале Азије, Родопа и Подунавља. Такође видети **Византијски извори за историју народа Југославије I 1955 and II 1959**, Византолошки институт САНУ, Београд, cit. Chron. Pasche: Chronicon paschale, rec. L. Dindorf, Bonnæ, 1832.: У овом запису се помиње да је цар Јустинијан у време своје владавине позивао кијевско племе Анте да се доселе у околину Врања.
- 26) Маја Николић, „Српска држава у делу византијског историчара Дуке“, *Зборник радова Византолошког института Србије*, XLIV, 2007, цитирајући Georgio Sfranze, Critobuli, Ducas, Laonici Chalcocondylae, Georges Pachymeres, Nicephori Gregorae, Metochites, Kantakouzenos итд. Laonicus Chalcocondylae Atheniensis, *Historiarum Libri decem*, 1650, *Laonici Chalcocondylae atheniensis Historian Libri decem*, interprete Conrado Clausero Tiguriano, Parisiis, MDCL: Халкокондил је сматрао да су Срби, односно Трибали били најстарији народ на свету: “Serblos ... Triballos, autem gentes esse totius orbis antiqu-

научно разјашњена и презентирана сличност војне опреме, симбола и оружја старосрпских дачких²⁷⁾ и трачких²⁸⁾ племена на призорима њихових битака на разним споменицима, предметима и документима.

БИТКА НА КОСОВУ КАО ПРЕКРЕТНИЦА У ИСТОРИЈСКОМ РАЗВОЈУ СРБИЈЕ

На основу оригиналних историјских записа о историјским процесима, догађајима, личностима и њиховим заоставштинама, као и на основу народног предања (прича и песама о херојским делима некадашњих српских државника, сељака-себра, витезова и хајдука у епској поезији, сликарству, музици, занатству, манирима и обичајима и осталим видовима антрополошке кореографије колективног сећања једног народа на своју прошлост), може се доћи до закључка да је било неколико преломних тренутака за државу Србију у досадашњој историји српског народа. Неки од њих су догађаји као што су Битка српске и турске отоманске војске на Косову 1389. године, неколико сеоба народа у различитим историјским периодима, Први српски устанак 1804. године или прелаз-голгота преко планина Албаније српске војске на челу са државним врхом у правцу грчког острва Крф 1915. године за време Првог светског рата. Битка на Косову која се одиграла 1389. године била је од пресудног историјског значаја зато што је најавила раскид са дотадашњим средњовековним друштвеним нормативним системом државе Немањић и њених изданака - државе кнеза Лазара Хребелјановића и деспотовина Стефана Лазаревића, Ђурађа Бранковића и Лазара Бранковића и уједно најавила један сасвим нов и непознат ток историје Србије. Захваљујући изузетним

---

issimam et maximam, compertum habeo“, а историчар старог Рима Корнелије Тацит у свом делу Историја Србе помиње искључиво као један народ на огромној територији Сарматије: “Sarmatorum ac Sueborum gentes”. (*Historiae*, 105.)

- 27) Нико Жупанић, *Срби Плинија и Птоломеја*, Зборник Радова посвећених Јовану Цвијићу, Државна Штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1924, стр. 578, Момир Јовић, *Срби пре Срба*, <http://www.scribd.com/doc/14426267/Momir-Jovic-Srbi-Pre-Srba>. Историчар Амиан Марцелиус је оставио записе да је српски римски цар Лициније (с.250-325.) одржавао војне везе са Србима из Карпатских планина.
- 28) Антички Грци и Византијци су Србе Рашане звали ТХРАКОИ („Трачани“). Тако је забележено да је византијски филозоф Георгије Гемист Плитон за византијску царицу Јелену Драгаш (девојачки Дејановић) говорио да је она „из народа Трачана који се простирао од Црног мора преко Дунава до Италије.“ (Маја Николић, „Српска држава у делу византијског историчара Дуке“, цитирајући Анастасијевић, *Српкиња византијска царица*).

државничким и војним напорима наследника кнеза Лазара, деспота Стефана Лазаревића, Ђурађа Бранковића и Лазара Бранковића државотворност Србије је била сачувана до 1459. године, а онда је Србија потпала под вишевековну отоманску власт. Косовска битка се одиграла у периоду када је држава кнеза Лазара Хребељановића у геополитичком смислу била сматрана готово једином светлом тачком бившег раскомаданог српског царства Немањића. Према тадашњим оригиналним историјским документима, кнез Лазар је уживао углед не само у државној власти, војсци, цркви и народу своје државе, него и у околним страним државама.²⁹⁾ Пред долазак отоманске турске војске на Балканско полуострво и одигравање историјске Битке на Косову 1389. године кнез Лазар је живео са својом породицом у кнежевом двору у граду-утврђењу Крушевцу смештеном у сливу Велике, Западне и Јужне Мораве у средишњем делу Србије.³⁰⁾ Бивше царство цара Душана Немањића било је раскомадано на феудалне регије под управама властелина између којих је владала неслога и који су повремено ратовали са својим суседима. Захваљујући једном мирном периоду у којем је владао државом и правилно управљао природним богатствима земље, пре свега рудницима, плодним пољима и шумама, кнез Лазар је успео да успостави економски функционалну и друштвено праведну државу. Иако је одрастао као племић на двору цара Душана Немањића³¹⁾ и преко своје супруге Милице био сродно повезан са династијом Немањића, кнез је обављао државничке послове у својству кнеза и без аспирација према краљевској титули за себе и своје потомке. У народу је био омиљен већ за живота, јер је, поред доброг познавања геополитике и изградње добрих односа са суседним царским породицама, кнез омогућио сељацима релативно миран живот и доделио им статус „баштиника“ – слободних сељака

29) Жељко Фајфрић, *Света лоза кнеза Лазара*, Јанус, 2000.: <http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/zfajfric-lazarevici.html>, Раде Михаљчић, *Лазар Хребељановић - Историја, култ, предање*, БИГЗ, Београд, 1984, Јован Мишковић, *Косовска битка – војно-историјска расправа*, Краљевска Српска Државна Штампарија, Београд, 23. април, 1890, Београд, Србија, http://dc344.4shared.com/download/auDiB-WE/Jovan_Miskovic_-_Kosovska_bitk.pdf?tsid=20111117-140753-6ed7a2d6

30) Из историјског угла гледања Крушевац и његова околина су били подручја од културног значаја за Србију од времена праисторијске подунавске културе, старосрпских Трибала, династије Немањића све до времена владавине кнеза Лазара Хребељановића и његовог сина деспота Стефана Лазаревића, када је Крушевац био центар својеврсне трансверзале Газиместан (Косово поље)– Крушевац – Београд (Београдска тврђава).

31) Отац кнеза Лазара Прибиц Хребељановић био је „логотет“ (управник дворске канцеларије) на двору цара Душана Немањића, архимаршал на двору цара Уроша Немањића и управник области Срема и Мачве.

који су могли да „баштине“, тј. да наслеђују своју земљу и имовину.³²⁾ Као и његови претходници из династије Немањић, и кнез Лазар је наставио да подиже манастире-задужбине широм земље, од којих је најпознатија била његова црква-задужбина у Раваници. У складу са својом државотворном политиком и традицијом успео је да издејствује и помирење српске Пећке патријаршије и Цариградске патријаршије до чијег захлађења односа је дошло у доба владавине цара Душана Немањића. Због свега тога кнез Лазар је постао изабраник Српске православне цркве која га је сматрала за водећу политичку личност у наследној раскомаданој држави Немањића. У земљи су били развијени рударство, трговина, занатство и пољопривреда,³³⁾ а био је забележен и висок ниво развоја здравства и културе.³⁴⁾ Због свега тога, као и због његове улоге у Бици на Косову народ је кнеза Лазара у епским песмама и вишевековном народном предању прозвао „Свети цар Лазар“. Византијски историчар-хроничар Константин Филозоф (с.1380—с.1431) описивао је мир и друштвену хармонију у држави кнеза Лазара Хребељановића у периоду пре Битке на Косову следећим редовима: «Не изгоњаше брзи спорога нити богати убогога, нити је моћни узимао пределе ближњих, нити је вађен мач силних, нити се крв праведника проливала, нити је постојао зли и глупи говор, нити лагања против начелника, нити презирање преславних по чину, нити слично томе.»³⁵⁾ У време пре окршаја српске и турске отоманске војске на Косову пред налетима турске војске у кнежеву моравску Србију су стизале многобројне избеглице из јужних феудалних регија Србије

32) Снежана Божанић, „Чување простора, међе, границе – разграничења у српској држави од 13. до 15. века“, Одсек за историју, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, Србија, 2010, стр. 113; С. М. Душанић и Д. Поповић, *Приватан живот у српским земљама средњег века*, Слио, Београд, 1984, стр. 112-114 Милош Благојевић, *Средњовековни забел*, ИЧ XIV–XV (1966), 1–17 и *ЛССВ*, 453 (С. Мишић): Сељаци су удруженим породичним и задружним напорима на плодним пољима гајили пшеницу, оvas, јечам и просо, воће и поврће, обрађивали винограде, држали кошнице са медом, гајили стоку, солидарно радили сезонске послове и мелели жито у заједничким сеоским млиновима. Према статистичким извештајима о областима под влашћу властеле Бранковића у једном сеоском млину је у просеку мелело жито тридесет и седам породица. Највећи број млинова се налазио на Косову и Метохији, јер је то била најкултивисанија и најгушће насељена област српске средњовековне државе.

33) Миладин Стевановић, „Престоница крај Мораве“, фелтон *Вечерње новости*, 24. фебруар 2011. године, Београд, 2011.

34) Миладин Стевановић, „Владарка и светитељка кнегиња Милица“, фелтон *Вечерње новости*, 22. март – 3. април, Београд, 2009.

35) Жељко Фајфрић, *Света лоза кнеза Лазара*, цитирајући историчаре Мавра Орбина и Константина Филозофа

и из суседне Византије и Бугарске. Будући да сви они нису могли да стану у град Крушевац, кнез је дао да им се одмах до градских бедема иза града подигну насеља са кућама за становање, трговима и дућанима.³⁶⁾ Иако је након Битке на Марици 1371. године постало јасно да ће у наредном периоду у јужном делу Србије уследити пресудна битка за одбрану земље од отоманске турске војске, војсци кнеза Лазара се пред битку на Косову нису могле придружити сви тадашњи одреди српске војске због пограничних ратова којима је био закупљен босански владар Твртко и због постављања једног мањег дела војске на северну границу са Угарском да обезбеђује земљу од евентуалног упада Угара.³⁷⁾ Уз то, према историјским записима, један одред захумског војводе Радича несретно је закаснио да помогне војсци кнеза Лазара на дан Битке на Косову.³⁸⁾ Иако свестан малобројности своје војске у односу на многобројнију турску војску и свестан тежине битке која га је чекала, већ готово седамдесетогодишњи кнез је лично повео српску војску у Бој на Косову и у том боју на крају и погинуо. Оригинални турски и грчки историјски записи су описали да се у бици истакнуо „један младић, српски великаш Милош Обилић“ „који је желео по сопственој вољи да начини највеличанственију жртву која је икад учињена“, „пожртвован и смео као ниједан од осталих тада“.³⁹⁾ Ликови кнеза Лазара, Обилића и осталих припадника српске војске забележени су у народној усменој поезији, еповима и митовима о Косову и о преткосовској историји која се вековима преносила са колена на колена у народу и то народно предање књижевник Миодраг Павловић је дефинисао као својеврстан „моћан реситал којим је читава српска средњовековна историја претворена у непомични вербални споменик“.⁴⁰⁾ Иако Битка на Косову није била пораз,⁴¹⁾

36) Миладин Стевановић, „Престоница крај Мораве“

37) Kenneth M. Setton, Harry W. Hazard, Norman P. Zacour, *A History of the Crusades: The Impact of the Crusades on Europe*, Univ of Wisconsin Press, 1990, p. 322-323, cit. *Pastor*, op. cit. III, 19, 78: Према записима историчара, у доба владавине деспота Ђурађа Бранковића средином петнаестог века конфликт Угарске и Отоманског царства је био неизбежан, „због ривалства Угарске и Отоманског царства око територије Србије“. Такође видети Јован Мишковић, *Косовска битка – војно-историјска расправа*, стр. 100-103.

38) Јован Мишковић, *Косовска битка – војно-историјска расправа*, стр. 100-103.

39) Маја Николић, *Византијски писци о Србији (1402-1439)*, Византолошки институт Српске академије наука и уметности, Посебна издања Књига 40, Београд, 2010, стр. 29-30.

40) Миодраг Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, Просвета, Београд, 2000, стр. 164.

41) Жељко Фајфрић, *Света лоза кнеза Лазара*, цитирајући српске, турске, фирентинске, грчке и остале изворе

земља се налазила у изузетно тешкој ситуацији – већина мушкараца способних за рад са Косова и јужних делова земље изгинула је, тако да када је дошла турска војска у њихова села она су била готово празна и напуштена.⁴²⁾ Према историјским записима, неколико месеци након Битке на Косову пољу и Угари су прешли реку Саву и провалили у Србију све до Рудника и околине, вратили се натраг и добили награду од краља Жигмунда за, како је он навео у једној од својих повеља, успешан поход „против Срба, његових бунтовника.“⁴³⁾ Мајка наследника кнеза Лазара Деспота Стефана Лазаревића, удовица кнегиња Милица након већања са преживелим војним старешинама из битке на Косову, те са преживелим патријархом Јефремом и игуманима манастира и преосталим племићима утврдила је да је за опстанак државе био једини излаз да она као кнежева удовица остане у држави са својом породицом и да понуди вазални однос земље турском султану Бајазиту, као што су раније били учинили Византија и неки српски феудалци. Том приликом кнегиња Милица је позвала све присутне да јој помогну да се сачува јединство и даље функционисање Лазареве државе и српске цркве, што су они и прихватили.⁴⁴⁾ Због вазалног односа Србије према Отоманском царству кћерка кнеза Лазара Оливера предата је султану Бајазиту у Цариград.⁴⁵⁾ Син кнеза Лазара Стефан Лазаревић морао је да се прихвати од ране доби државничких и војних дужности и до краја свог стресног и

42) *Ibid*: Било је села у које се ниједан мушкарац није вратио из битке на Косову, као што је био случај са селом Велуће у Гружи, које је од тада понело име Црнућа. Већина удовица изгинуле српске феудалне властеле на Косову, међу којима и некадашња деспотица, удовица племића Мрњавчевића Јелена Мрњавчевић, замонашиле су се, а обичан народ је био очајан и дезоријентисан и масовно напуштао села на југу Србије.

43) *Ibid*, цитирајући Константина Филозофа који је у опису провала Угара преко реке Саве у Србију током јесени 1389. године написао: „А они који остадоше (беху) сироти и ужаснути од њихове плячке, јер није претила беда само од Исмаиљана, него се и западни суседи (Угри) спремише на рат.“

44) Будући да је земљи претила опасност и од Угарске са севера, а земља остала без главног дела војске, те да тада још увек малолетни син – наследник кнеза Лазара Стефан Лазаревић није могао да преузме власт над земљом, кнегиња Милица је издала наредбу челнику Радичу Поступовићу да преузме команду над преосталом војском и заштити границе земље. Захваљујући дипломатској умешности, удовица кнеза Лазара успела је да 1391. године пренесе мошти кнеза Лазара из цркве Светог Вазнесења у Приштини у краљеву задужбину манастир Раваницу, а монаси су сачували свилену одору кнеза Лазара.

45) Stojan Novaković, *Srbi i Turci četrnaestog i petnaestog. veka*, Čupićeva zadužbina, Beograd, 1893, Nikola Giljen, *Princeza Olivera, zaboravljena srpska Kneginja*, Fond “Princeza Olivera”, Beograd 2009, Жељко Фајфрић, *Света лоза кнеза Лазара*: Историчари сматрају да је својом личношћу, образовањем и залагањем за своју земљу, породицу и касније државничке активности свог брата Стефана код султана Бајазита Оливера дала допринос очувању државности тадашње Србије.

прилично трагичног живота је чинио напоре да очува државотворност Србије и њене људске, природне и културне ресурсе на територији између два велика империјална царства. Успео је да у својој свестраној личности⁴⁶⁾ сажме карактеристике успешног дипломате који је са страним државницима и филозофима комуницирао на неколико страних језика и карактеристике успешног војсковође, економисте, правника и уметника. Обновио је и подигао Београд, подизао манастире широм земље, помагао уметнике, научнике, занатлије и трговце и објавио 1412. године *Рударски законик* захваљујући којем је тадашњи профит српске рударске производње премашивао једну петину укупне европске производње племенитих метала. Уз то је био и командант витешке гарде која је као вазални одред турског султана Бајазита у бици код Ангоре 1402. године изазвала дивљење султановог супарника - победника битке монголског кана Тимура толико да су се само деспот Стефан и његов одред након битке слободно вратили кућама, а на повратку кући деспот је због свог учинка добио велика признања од византијских, венецијанских и угарских државника.⁴⁷⁾ По угледу на своје претходнике из немањихке краљевске линије деспот је установио извршну и законодавну власт на начин да су у различитим окрузима деспотовине војском, полицијом, финансијама и судством управљали феудални властелини баштинници који су носили породично наследну титулу „војвода“, а у већим насељима владали су званичници са титулама „кефалије“ и чиновници са нешто нижим положајем „владаљци“.⁴⁸⁾ Када је Деспот Стефан предао власт у наследство свом нећаку Ђурађу Бранковићу он је такође наставио, по угледу на свог претходника, да држи „народну војску“ коју су властелини позивали из својих области за потребе ратовања.⁴⁹⁾ Деспоти су успевали да владају

46) **Жељко Фајфрић**, *Света лоза кнеза Лазара*: На бојном пољу деспот Стефан је био ратник, на међународном плану државник, а у ретким тренуцима предаха био је аскета и усамљеник који је тишини свог двора на Београдској тврђави (на данашњем Калемегдану) писао песме и проучавао и преводио трактате античких филозофа и научника.

47) **Маја Николић**, *Византијски писци о Србији (1402-1439.)*, стр. 125-126, цит. **Садлеци**, *Chalc. I*

48) **Маг. Станојловић**, **Мил. Ј. Гајић**, *Деспот Стефан Лазаревић – Историјска расправа*, Издање општине београдске, Царна радикална штампарија, Београд, 1894, стр. 216, цитирајући **Ч. Мијатовић**; стр. 217.

49) *Ибид.*, стр. 258-259, цитирајући **Ђ. Бранковић**, I, стр. 101: Сматра се да је у време своје владавине за потребе одбране од спољног непријатеља деспот Бранковић имао на располагању 40.000 војника из народа и 10.000 најамних војника, што је било у рангу савремених европских држава његовог времена.

државом упркос претензијама суседних царстава према територији Србије, али је већ од средине петнаестог века приликом упада турске војске у јужне делове Србије⁵⁰⁾ постало јасно да ће и Србија, као и остале земље у њеном окружењу, потпасти под турску отоманску власт.

КАРАЂОРЂЕВА И ПОСТ-КАРАЂОРЂЕВА СРБИЈА

Развојни пут српског народа у време владавине Отоманског царства на Балканском полуострву разликовао се од развоја народа и њихове државотворности у најмоћнијим европским државама. За разлику од тих држава које су од седамнаестог века надаље интензивно развијале своје политичке, економске и културне институције и успешно употребљавала технолошка открића за развој својих производних привреда и истраживање и освајање других земаља, већина становника Србије је у истом том периоду „кулучила“ и живела у збеговима, селима или мањим насељима широм Србије. Ипак, чак и у таквим условима, свест о ранијој држави и друштву преносила се преко еписке усмене поезије, чувања традиционалних обичаја и других елемената националног и културног идентитета, као и помоћу полуилегалног одржавања средњовековног система локалне самоуправе. У земљи се нису били створили услови за заснивање државотворних институција и система одрживог политичког и економског развоја све до избијања Првог српског устанка за ослобођење Србије од отоманске турске власти 1804. године под водством војсковође Ђорђа „Карађорђа“ Петровића (1762-1817.). У Првом српском устанку за ослобођење од порежација „дахија“, чију суровост у владавини Балканским полуострвом није одобравала ни сама турска Порта,⁵¹⁾ учествовали су сеоски кнезови (управници села), српски самоуправни органи власти, свештенство и устаници-хајдуци са Карађорђем као војсковођом на челу. Од раније релативно развијен и солидно организован систем локалне самоуправе дао је допринос успешној борби про-

50) **Kenneth M. Setton, Harry W. Hazard, Norman P. Zacour, *A History of the Crusades: The Impact of the Crusades on Europe*, Univ of Wisconsin Press, 1990, pp. 322-323.**

51) **Радос Лјушић, Вожд Карађорђе, I-II, Смедеревска Паланка, 1993. (Београд 2000, 2003): <http://www.scribd.com/doc/7710376/Rados-Ljusic-Karadjordje>: Према налазима историчара, због жалби српских сеоских кнезова и свештеника на суровост убирача пореза, тзв. „дахија“ у Србији према локалном становништву, и сам султан је морао да интервенише и покуша да их умири. Султан је упозорио дахије једним ферманом да му пристигне много жалби на њих и тражио од њих да се одрекну зулума, у противном он ће против њих „дићи војску од другог народа и закона“ (тј. Срба).**

тив Турака у Првом и Другом српском устанку и чак су и неки елементи војног организовања и борбе против Турака били утемељени на начину управљања задругама и општинама под управом демократски бираног старешинства и патријархалне управе.⁵²⁾ Карађорђе је такође био демократски изабран за врховног војсковођу (вожда) и исказао се као успешан војни командант. Али, он је био и неписмен човек обичног сељачког порекла који је одрастао у условима шумских збегова и који је схватао да је недостатак образовања и искуства у вођењу политичких послова био велики проблем за њега и његове устанике. Након првих војних успеха својих снага чинио је све што је могао да покрене иницијативу за поновно успостављање државотворности и обезбеђење што је могуће бољих услова за Србију у геополитичкој међународној констелацији снага. У том смислу је тражио подршку од представника Аустрије, Русије, Француске и других политичких сила тог времена. Ипак, био је свестан чињенице да су само образовани људи могли да пренесу знање неписменим народним масама и да покрену развој друштва, а тиме и развој читаве до тада културно и економски запустене Србије. Познато је његово обраћање 1808. године српској интелектуалној и духовној елити на отварању Велике школе у Београду: „Видите, ми имамо довољно мишица за одбрану Србије, али немамо довољно вештих људи за управљање. Да ми знамо државу водити онако како знамо водити војску, другачије бисмо стајали. Учите се ви, дакле, да наставите наше срећно започето дело. У вама је сва надежда наша са те стране.“⁵³⁾ Међутим, за време изгнанства Карађорђа у иностранству, један од хајдука, а касније и његов кум и војсковођа у српској војсци⁵⁴⁾ Милош Теодоровић (1780-1860.), познатији као Милош Обреновић,⁵⁵⁾ унајмио је у договору

52) **Петар Матић**, „Генеза и развој локалне самоуправе у Србији“, Зборник радова Србија: противречности политичког система, Институт за политичке студије, Eseloge, Београд, стр. 154.

53) **Жарко Петровић**, „Химна Карађорђовом устанку“, фелтон *Кад је музика ратовала*, Глас Јавности, 05.01.2003, Београд

54) **Бориша Радовановић**, „О неким учесницима Другог Српског устанка 1815. године из Крагујевачког и Јагодинског окружја“, *Корени*, IV (2006.), Историјски архив Јагодине, Историјски архив Шумадије, Фонд: „Никола Милићевић-Луњевица“, цитирајући Луњевичиног уника генерала **Иван С. Павловић**, (рукопис биографије): Пред Други српски устанак Карађорђе се договарао са угледним марвеним трговцем Николом Милићевићем-Луњевицом да га одмењује у војним пословима, међутим он је предложио уместо себе Милоша Обреновића, кога је Карађорђе после првих успеха, а затим и склапања кумства унапредио из хајдука у рудничког војводу.

55) **Милорад Бошњак**, **Слободан Јаковљевић**, *Обреновићи, сакривена историја*, ЛИО, Горњи Милановац 2006. и **Константин Н. Ненадовић**, *Живот и дела великог Бор-*

са турским Али-пашом Марашлијом неколико локалних разбојника да убију Карађорђа по повратку Карађорђа у земљу након његовог последњег боравка у иностранству. Најамници су га дочекали у једном селу, убили на спавању и према договору између Али-паше Марашлије и Милоша Обреновића одсечену Карађорђеву главу⁵⁶⁾ послали Милошу, заједно са стварима које је том приликом Карађорђе имао у својој торби: сабљом коју је руски цар Александар Карађорђу „још када је у Србији ратовао подарио, с натписом „Заштитнику Православнија вери и отечества“, руским медаљама за српске војводе, пиштољима, сатом, прстеном, оделом и још неким другим стварима.⁵⁷⁾ Овај податак доказује да је Карађорђе, уз раније контакте са аустријским, француским, италијанским, грчким, бугарским и руским представницима за време својих војних активности, имао озбиљне амбиције да се по повратку у земљу настави борити за независност Србије и дипломатским средствима. Милош Обреновић је касније главу Карађорђа проследио султану у цариградску Порту као знак да је извршио задатак, а султан је након тога Милоша наградио титулом кнеза.⁵⁸⁾ Кнез Милош је на тај начин прекинуо дотадашњи систем друштвених вредносних норми поштовања друштвене хијерархије и заједништва у земљи и завео режим владања са карактеристикама опортунизма и сервилности у односу према колонизатору и страховладе и репресије у односу на властите сународнике.⁵⁹⁾ Новооснивајући режим је због начина на који је био успостављен а касније и због укидања различитих званичних и незваничних традиционалних друштвених институција на неки начин извео деисторизацију дотадашње државо-

---

ђа Петровића Кара-Ђорђа, Штампарија Јована Н. Вернаја, Беч, 1883. Такође видети „Милош Обреновић“, <http://www.znanje.org/i/i22/02iv02/02iv0220/defufnamilos.htm>

- 56) Овај сурови гест одсецања главе побуњеника против колонизаторске власти, у неком смислу сличан гесту „крунисања“ ужареним гвожђем главе Матије Губеца, вође селачке буне у суседној Хрватској у шеснаестом веку, био је симболичан гест опомене разних колонизатора за слободномислеће људе у њиховим колонијама у средњем веку.
- 57) **Константин Н. Ненадовић**, „Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа, врховног војводе ослободиоца и владара Србије, живот његови војвода и јунака као градиво за српску историју од године 1804. до 1813. и на даље сабрао“, написао и издао **Константин Н. Ненадовић** Краљев. Срб. Артиљерије Капетан у пензији, у Бечу, у Штампарији Јована Н. Вернаја, 1883, стр. 456; 460-461
- 58) **Сима Лазич Лукин**, *Кратка повјесница Срба од постања српства до данас*, http://sr.wikisource.org/wiki/Кратка_повјесница_Срба_од_постања_Српства_до_данас_8
- 59) **Радивоје Маринковић**, *Локална самоуправа*, Институт за политичке студије, Београд, 1998, стр. 189-195: Демократичност народне самоуправе поништена је системом административне поделе државе на округе у којима су званичници градске и сеоске локалне самоуправе постали послушници ауторитарне и деспотске власти кнеза Милоша.

творности у процесу изградње модерне грађанске државе који је уследио. За разлику од процеса надградње својих традиционалних националних политичких филозофија и правних наука којим су водеће европске државе стварале своја модерна грађанска друштва, у Србији је тај процес настао прекидањем континуитета државности у нормативно-вредносном смислу у односу на њене средњовековне владаре – у смислу непоштовања живота и институције надређене особе у друштвеној хијерархији и свог сународника у борби за ослобођење од колонизатора, као и у смислу непоштовања институције кумства и братства до које су Срби традиционално много држали.⁶⁰⁾ Кнежев први саветник, правник, политичар, дипломата, књижевник, преводилац и историчар Димитрије Давидовић (1789-1838) који је један део школовања провео у Аустријској монархији био је заслужан за доношење турских правних докумената *Хатишерифи* из 1830. и 1833. године захваљујући којима је Србија добила статус полувазалне кнежевине и *Сртењски устав* из 1835. године. Сврха доношења ових закона је била, како је говорио Давидовић, „прогон турских обичаја и увођење завичаја просвештених Европејаца у Србији“, ограничавање кнежеве самовласти и увођење закона у друштвени живот. Аутократску владавину кнеза Милоша покушавао је да оправда Карацићев савременик филолог Ђуро Даничић,⁶¹⁾ али њему самом су замерали савременици интелектуалци да је у својим записима допринео игнорисању језика, историје и поезије читавог подручја некадашње „Старе Србије“ - тадашње Јужне Србије, односно да је тиме извршио „дисторизацију Јужне Србије“, што је утицало на касније турбуленције у српској политици, дипломатији, култури и државотворности.⁶²⁾ У области

60) **Леополд Ранке**, *Српска револуција*, Српска књижевна задруга, Београд, 1991.: Историчар Ранке сматрао је да је међу од давнина поштованим сеоским обичајима нарочито особен и својствен био обичај „побратимства“ у српском народу.

61) **Ibid**: Ђуро Даничић је сматрао да је кнез у процесу стварања државе морао да се тако понаша и сатире свачију самовољу „да би држава дошла допле да у њој буде закон највиша воља.“

62) **Jovan Драгашевић**, *Makedonski Sloveni*, Prometej, Novi Sad, 1995. (Ur. To http://www.rastko.rs/rastko-mk/istorija/opste/jdragasevic-makedonski_1.html: Јован Драгашевић је замерао филологу Даничићу да је у својим излагањима занемарио „језик Јужне Србије на којем су написано закони српски и њиме је управљано царевином српском“, те да је тек 1878. године, „када је у јавност изашао Сан-Стефански уговор и кад наши филолози видеше да је у њему у бугарску народност урачуната и сва јужна Србија – они тек тада у свом великом чуду пођоше да поближе свој народ упознају, тек тада је и Даничић први пут у свом животу ступио ногом на земљу Немањинких Срба. На повратку свом из Среца у Ниш, Даничић, укорен због свог ранијег рада, сузним очима је јавно исповедао, како је много душу своју огрешио... Али та огромна грешка, коју је српска филологија, а са њом и цела српска интелигенција починила према свом народу и историји

српског језика и књижевности филолог Вук Караџић је прикупио и сачувао богату културну народну усмену поезију и бројне антрополошке и етнографске тековине српске народне културне баштине. У сарадњи са управником бечке дворске књижнице Јернејем Копитаром Караџић је поједноставнио дотадашње српскословенско писмо на којем су била написана сва правна, историјска и књижевна достигнућа српског средњег века и на тај начин је створио нову ћирилицу. Према тврдњама истакнутих интелектуалаца Јована Хаџића, Саве Текелије, Јована Стерије Поповића, Милована Видаковића, митрополита Стефана Стратимировића и других тадашњих Караџићевих савременика,⁶³⁾ и према објашњењу и самог Јернеја Копитара о циљу лингвистичке реформе, Караџић и Копитар су поједностављењем дотадашње српскословенске ћирилице по угледу на латиницу и преобликовањем дотадашњег књижевног српског језика према народном штокавском говору успели да избришу дотадашњу књижевну и културну везу између Србије и Русије и да повежу Србију са Хапсбуршком монархијом.⁶⁴⁾ Вук Караџић је уједно својом реформаторском активношћу очувања народних умотворина и маргинализације дотадашњих књижевних и правних докумената средњовековне и грађанске Србије као последице његове лингвистичке реформе дао приоритет презентацији Србије као земље са богатом културолошком грађом припадника друштвеног слоја сељака, а не као земље вишевековне краљевске династијске лозе и њених изданака кнежева, деспота, војвода, кефалија и осталог феудалног племства. Караџићеви лингвистички реформски потези су, иако су поједноставили српскословенско ћирилично писмо, делимично допринели прекиду сазнајне споне широких српских народних маса о писменим правним, духовним и књижевним завештањима њихове средњовековне владарске, духовне и феудалне аристократије. Овакви лингвистички реформски подухвати у тадашње време нису много ни помогли ширим народним масама у описмењавању – иако је 1888. године Уставом уведено бесплатно основно образовање, оно није било спровођено у пракси – једна од највећих грешака државничких стратегија Срби-

---

његовој, била је неизбежна последица нечега што је многим изгледало као загонетка, али која се није могла одгонетнути, јер су основи прихваћене науке били погрешни.“

63) **Miroslav Jovanović**, *Jezik i društvena istorija*, Stubovi kulture, Beograd, 2002.

64) **Aleksa Ivić**, „Arhivska građa o srpskim i hrvatskim književnim i kulturnim radnicima 1740-1880“, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III*, Srpska Kraljevska Akademija, Beograd, 1926, str. 262-263; такође о томе видети **Golub Dobrašinić** (Ur.), *Kopitar i Vuk*, Vukov sabor Tršić – Rad, Beograd, 1980.

је у деветнаестом и двадесетом веку било је занемаривање општег образовања становништва Србије које је трајало све до почетка Другог светског рата.⁶⁵⁾ То се донекле може оправдати чињеницама да у другој половини деветнаестог века у Србији још увек није било довољно наставничког кадра и многа села нису имала школе, а сеоска деца која су ишла у школу врло често су била принуђена да у исто време помажу родитељима у тешким сеоским радовима и да пешаче до школе и натраг и по десетак километара дневно.⁶⁶⁾ Дуго времена нерешен проблем описмењавања ширих народних маса проузроковао је неравномеран развој државе, као и несинхронизованост и нефункционалност образовања постојећег образованог дела становништва у односу на потребу заснивања самосталне производне економије и одрживог развоја у држави. Такво стање у тадашњем политичком и економском животу отворило је простор за стварање стратегије „модерног јањичарства“ у области образовања, односно за појаву образовања описмењеног остатка становништва Србије за потребе развоја других држава које траје од деветнаестог века⁶⁷⁾ све до данас. Објављивање првих српских грађанских правних законика није утицало на системско покретање образовања, а самим тим није дало подстицај културном и економском развоју већине сеоских и градских домаћинстава у земљи. Уместо тога је тридесетих година деветнаестог века дошло до појаве богаћења једног малог процента припадника трговачког и чиновничког друштвеног слоја, односно до давања приоритета развоју једног малог процента услужне а не производне економије у држави. У доба владавине сина кнеза Милоша, кнеза Михајла Обреновића, у периоду такозваног “Другог намесништва” (1868-1872.), Србија је добила Устав којим је био успостављен парламентаризам у држави према којем је више од 20% становника Србије бирало посланике који су учествовали у раду Скупштине. Иако су права народа била

65) Драган Марковић, *Отварање и затварање србијанског села - достигнућа, проблеми и перспективе социјализације*, Институт за политичкестудије, Београд, 2004, стр. 17; 26

66) *Ibid*, стр. 17; 26

67) Само један од примера за то је била немогућност Србије да стипендира познатог научника Николу Теслу. *Mondo*, „Politika: Kako je Tesli odbijena stipendija“, 09. мај 2006, <http://www.mondo.rs/v2/tekst.php?vest=16481>, cit. *Molba Nikole Tesle za stipendiju*, Рукописно оделjenje Matice srpske под бројем М9823: Магица Српска је 1878. године по другом пут одбила молбу тадашњег студента Николе Тесле, да му стипендирају довршење техничких студија у Бечу или Прагу под образложењем да „у легатском фонду нема слободних места за техничаре“ и он је након тога морао приватно да финансира своје студије и по завршетку студија отишао је на рад у Будимпешту, Париз и Сједињене Америчке Државе.

ограничена, она су се неким реформаторима државе чинила превише широким правима. Сами реформатори државе оличени у намењеницима (поједини генерали, дипломате и чиновници) нису били много либерални и управљали су институцијама које су даровали народу помоћу полиције и изграђене мреже доушника.⁶⁸⁾ Заостајање у развоју сеоског становништва за малим процентом новостварајућег градског чиновничког и трговачког слоја становништва током деветнаестог века касније није могло да се надокнади упркос појединим правним одредбама и указима у Уставима Србије који су се односили на регулисање живота сељака и функционисање сеоских заједница у Србији. Један од закона који се односио на сеоске заједнице био је и *Грађански законик* из 1844. године који је саставио правник Јован Хацић на основу *Аустријског грађанског законика*, према којем је задружна имовина постала сувојина задругара и више није била колективна недељива целина. Са временске дистанце неки правници мисле да је Јован Хацић овим уредбама о деоби задруге у ствари отворио пут продору капитализма и робоновчаној производњи и тржишту које ће почети да се развија у земљи у задњој деценији деветнаестог века.⁶⁹⁾ У исто време примена тог Законика имала је за последицу деобу сеоске задруге и урушавање традиционалних локалних политичких институција Србије (сеоских породичних домаћинстава, сеоских задруга и сеоских сабора)⁷⁰⁾ и незваничних друштвених институција (ауторитета оца породице, сеоског старешине, надређеног војног старешине и владара државе).⁷¹⁾ Упркос напорима сина кнеза Милоша кнеза Михајла Обреновића да учврсти државотворност Србије на међународном плану и његовог доприноса изградњи неких значајних установа културе тог времена, побољшање положаја сељака који

68) Ćedomir Antić, „Један прilog политичком положају жене у Србији у XIX веку”, *Nova srpska politička misao*, бр. 3-4, Београд, 1999, стр. 253–261.

69) Мирослав Ђорђевић, „Увод у грађанско право“, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2004, стр. 71, цитирајући Драгољуб Стојановић, Оливер Антић.

70) Miroslav Đorđević, „Правни транспланти и Србијански грађански законик из 1844.“, *Strani pravni život*, 2008, iss. 1, Београд, цитирајући Slobodan Jovanović, „Јован Hadžić” у *Političke i pravne rasprave*, Geca Kon, Београд, 1908. стр. 87 и Мирослав Ђорђевић, „Увод у грађанско право“, цитирајући Драгољуб Стојановић, Оливер Антић

71) Лаза Димитријевић, *Како живи наш народ*, Инфинитас, Београд, 2010, стр. 194-196, Momčilo Isić, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 20. veka, *Ogledi* бр. 9, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Zagorac, 2008. Београд, cit. Александар Petrović, *Banjane, socijalno-zdravstvene i higijenske prilike*, Београд, 1932, стр. 118. и Vera St. Erich, n.d., стр. 83, 90.; Momčilo Isić, “Dete i žena u Srbiji između dva svetska rata”, у *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, Biblioteka Helsinške sveske бр. 23, Београд, 2006. стр. 157-159, cit. Istorijski arhiv Niš, Načelstvo sreza ražanjskog, k-1, бр. 954, 1919.

су чинили највећи проценат становништва у Србији није био приоритет ни државном апарату ни интелектуалној елити тог времена, што показује и идеологија организације *Уједињена омладина српска* на челу са Николом Пашићем, Валтазаром Богишићем, Светозаром Милетићем, Николом Првим Петровићем, Владимиром Јовановићем, Јевремом Грујићем и другим политичарима тог времена, основане 1866. године у Новом Саду у тадашњој Хапсбуршкој монархији. Уместо да своје политичке потезе усмере на вертикално побољшање положаја својих сиромашних, неписмених и обесправљених сународника у економски рунираној Србији са готово непостојећом инфраструктуром и привредном производњом, политичари из ове организације су пажњу усмеравали на геополитички правац хоризонталног уједињења свих Срба у окружењу у једну државну заједницу. У складу са тим почели су да издају часопис помпезног назива *Велика Србадија* за тадашњу политичку, економску и културну ситуацију у матичној земљи чији су сељаци умирали од хладноће због живота у трошним неокреченим кућицама и због слабе одеће и који су у случају болести носили по неколико сати на леђима децу пешице преко њива у најближу варош код доктора јер у земљи није било изграђено готово никаквих друмова.⁷²⁾ Уз то, модерна грађанска Србија је изграђивала државотворност Србије преко малог процента политичара, правника и трговаца из градских средина и варошица као српску новограђанску верзију шумпетеровске мисли о обликовању политичког избора народних маса путем сужавања листе могућности које им стоје на избору⁷³⁾ и временом се она свела на понуду строго поларизованих политичких сукоба по идеолошкој основи. Тако је шездесетих и седамдесетих година деветнаестог века почетно успостављање државних институција и промена традиционалних институција у селском и народном животу добило још једну новину – постало је усмерено у правцу поларизације политичких партија на радикале, либерале и напредњаке. Подела је требало да гласи „народна држава“ насупрот „модерне државе“ која уводи владавину права, изграђује нове институције и ствара управљачки сталез – бирократију.⁷⁴⁾ На тај начин нове бирократе и функционери политичких партија заменили су некадашњу хоризонтално упостављену политич-

72) Лаза Димитријевић, *Како живи наш народ*, Инфинитас, Београд, 2010, стр. 211

73) Jozef Šumpeter, *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Plato, Београд, 1998, стр. 47-48

74) Latinka Perović, „Žene i deca“ у *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, стр. 21, цит. Latinka Perović, *Narodna država u: Srpski socijalisti XIX veka*, Београд, 1995, s.

ку организацију сеоских округа и самоуправа и задруга којима су на челу били најстарији и најискуснији људи у локалним самоуправама – ранији архонти, каснији сеоски кнезови и уопште људи-домаћини чије су породице годинама уживале поштовање своје шире и уже околине и које им је било давало основа за доношење политичких одлука које се тичу општег добра заједница у којима су живели. Иако су поједини истакнути српски интелектуалци, трговци, предузетници и просветни радници оснивали задужбине којима су, слично својим савременицима у развијеним светским државама, помоћу научних и образовних достигнућа преносили знања својим сународницима како да сврсисходно користе природне и културне ресурсе у урбаним и руралним подручјима,⁷⁵⁾ нове политичке власти, углавном засноване у градским срединама међу припадницима бирократског слоја, биле су усредсређене на своје међупартијске и идеолошке сукобе⁷⁶⁾ и притом су занемариле проблеме сиромаштва већине сељака и грађана у држави, недостатак наставног кадра за подуку и наставног прибора по школама у градовима и селима⁷⁷⁾ и нерешену саобраћајну и стамбену инфраструктуру у унутрашњости државе.⁷⁸⁾ Незадовољство народа услед одсуства демократичности у државном врху и око непостојања јасно изражене визије националног и државног интереса додатно је појачало избијање Српско-бугарског рата 1885. године за чије је изби-

121- 124 и Latinka Perović, „Pismo Nikole Pašića A. I. Zinovjevu” и „Milan Piroćanac – zapadnjak u Srbiji XIX veka” у *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, стр. 13

- 75) *Смедеревско воће – Враново*, „Враново 1994 – Сто година задруге“, <http://www.smederevskovoce.rs/sela.php?id=77&jezik=1>: Захваљујући великом залагању професора Пољопривредног факултета Михајла Аврамовића и пољопривредника и народног посланика из села Враново крај Смедерева Лазара Савића-Геце, основана је 1894. године прва земљорадничка задруга *Врановска земљорадничка задруга* у Вранову у Србији. . Након тога је почео покрет оснивања земљорадничких задруга у Србији и 1895. године је створен Главни савез земљорадничких задруга.
- 76) Дубравка Стојановић, *Калдрма и асфалт – урбанизација и европеизација Београда 1890 – 1914*, Удружење за друштвену историју, Београд, 2008. Такође видети Дубравка Стојановић, *Уље на води - огледи из историје садашњости Србије*, Пеšчаник, Ћигоја, Београд, 2010.
- 77) Љубомир Павловић, „Како да се наш народ просвети“, *Шабачки Гласник*, 39, 11. јун, 1929, стр. 1.
- 78) Dragan Marković, *Otvaranje i zatvaranje srbijanskog sela*, стр. 50, citirajući Sreten Vukosavljević, *Pisma sa sela*, стр. 159-160: Социолог и правник Сретен Вукосављевић описао је промене традиционалног српског идентитета у другој половини деветнаестог века као конгломерат западноевропског економског либерализма, либералног индивидуализма и феминизма у процесу друштвене и сполне стратификације и политичке институционализације који није пратио одговарајући развој пољопривреде, као ни подизање животног стандарда људи у сеоским заједницама успешним економским и политичким мерама.

јање и нестручно вођење војни и политичких врх Србије оптужио тадашњег краља Милана Обреновића и из којег је Србија изашла са великим људским и материјалним ратним губицима и отплаћавањем ратних кредита. Водећи интелектуалци у земљи су се жалили да је то био „непотребан рат замишљен у Бечу у глави краља Милана“, о спремности војске за вођење тог рата касније је војни командант Живојин Мишић у својим сећањима написао „У овај рат ишли смо као сељаци на свадбу“, а након првих губитака полумртве рањенике који су довезени у Београд на железничкој станици нико није дочекао, јер нико у престолници није ни био обавештен о њиховом доласку. У Београду су владали глад и опште расуло и помоћ рањеницима се свела на „београдске госпође које су оставиле своје куће и децу да би неговале рањенике“, јер „министарство војно осам дана није могло пронаћи параграф који га овлашћује да спречи умирање рањеника од глади”.⁷⁹⁾ Књижевници тог времена изражавали су свој протест против изградње таквог државног апарата који није у потпуности поштовао достојанство својих становника ни у рату ни у миру у форми више-мање сатиричних романа, приповеатака и песама са називима *Господа сељаци*, *Јутутунска народна химна*, *Све ће то народ позлатити*, *Маскенбал на Руднику*, *Страдија*, итд. Они су, баш као и народне масе, били свесни тежине живљења унутар таквог државног апарата, али чак ни они као интелектуалци нису били сасвим свесни до каквог степена се у другој половини деветнаестог века на светској геополитичкој сцени распламтавала социодарвинистичка и спенсеријанска „битка најјачих држава за опстанак“ која је наглашавала да једно друштво није могло да опстане без успешне организације државне власти у њему. Није било тешко погодити какав однос ће међународни државници у таквом политичком амбијенту имати према државном апарату као што је била тадашња Србија. Према оригиналном мемоарском запису сеоског лекара Лазе Димитријевића (1858-1899) *Како живи наш народ* из 1893. године, српска државна власт је била подељена на политичке струје које су подржавале две династије и неколико међусобно завађених партија, а „чиновници који су водили политички живот“ и локалне и др-

79) Живојин Мишић, *Моје успомене*, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1985.; Слободан Јовановић, *Српско-бугарски рат: Расправа из дипломатске историје*, Дворска књижара Мите Стајића, Београд 1901, Душко Лопандић, „Четири дана срамоте“, *Политикин Забавник*, бр. 3013, Београд, 2009, Владимир Ћоровић, *Историја српског народа*, Арс Либри, Београд, 1997.

жавне политичке институције нису решавали проблеме инфраструктуре и загађене пијаће воде по селима и њиховој околони због чега се сеоски народ масовно разболевао од стомачних болести, али није имао одговарајућу здравствену заштиту. Статус свештенства и традиционални морал су слабили у политичком и друштвеном животу, док је упоредо са слабљењем традиционалне улоге свештенства и сеоских локалних задруга и самоуправа растао број баба врачара, гатања и враџбина по селима. Димитријевић је у својим записима забележио и да су крајем деветнаестог века сељаци масовно умирали од хладноће јер нису имали средстава да прибаве за себе топлу одећу за време дугих хладних зима.⁸⁰⁾ Учестали извештаји у средствима јавног информисања о умирању старих људи од глади и хладноће по селима у Србији у данашњим временима показују да се и поред почетка масовног описмењавања сељака у унутрашњости Србије у двадесетом веку њихов животни стандард суштински није променио боље ни два века након заснивања Србије као модерне грађанске државе, без обзира на званичне површинске промене разних режима и идеологија у државној власти. Одлуке и активности државно-административног апарата и стратешки избори српских, регионалних и светских моћника одређене за Србију и државе у њеном окружењу у деветнаестом и двадесетом веку одразили су се касније и на развој догађаја на овим подручјима који је становништу ових подручја донео велике људске и материјалне губитке у двадесетом веку. На неравномеран развој Србије у деветнаестом веку надовезало се у двадесетом веку и укидање имена државе Србије као видљивог званичног обележја идентитета Србије и уништавање или маргинализација значајних елемената културног и националног идентитета Србије као што су употреба српског традиционалног писма на територији Србије у ратним периодима⁸¹⁾ или материјално уништавање средњовеков-

80) Лаза Димитријевић, *Како живи наш народ*, Инфинитас, Београд, 2010, стр. 12: Димитријевић је тврдио да је здравствено питање људи у селима у околини Ваљева, Шапца, Ужица или Смедерева које је лечио далеко надмашивало сва друга питања од државног интереса и описивао да је приликом сецирања умрлих сељака открио да су им плућа била „од назеба толико прилепљена за ребра да је морао да плућа цепа руком одвајајући их од ребара сељака “јер нису имали средстава да купе ни гуњ ни чакшире и само понеки је имао око груди кожух.“

81) Luka Lazarević, *Beleške iz okupiranog Beograda: (1915-1918)*, Prema izdanju iz 1919. priredio Zdravko Krstanović, Jasen, 2010, Beograd; Горан Милорадовић et al., “Ход у месту: пола века ломова и дисконтинуитета”, *Živeti u Beogradu* br. 6, Istorijski arhiv, Beograd, 2008, стр. 22.

них градова⁸²⁾ у мирним периодима у двадесетом веку. У основи, због недостатка демократичности у изградњи политичких капацитета пост-карађорђево Србије, као и због специфичне геополитичке позиције Србије, процес економског, образовног и културолошког пропадања и биолошког изумирања њеног становништва континуирано траје од званичног краја периода отоманске колонијације Србије све до данашњих дана, без обзира радило се о ратном или мирном периоду у историји земље. Занемаривање села у процесу изградње модерне грађанске Србије у деветнаестом веку, које се наставило и у двадесетом веку, за последицу је имало масовна пресељења сеоског становништва из села у веће градове, готово у доба комунизма, када је сеоска сиротиња масовно долазила у градове и тамо постајала градска сиротиња. У новој средини материјална егзистенција (добивање посла, напредовање у послу, станови) тих новоформираних грађана увелико је зависила од одлука комесара и других партијских апаратчица. То је отворило простор код бирократизоване елите и недовољно описмењеног становништва за нову-стару појаву непотизма, корупције, малверзација и осталих појава створених у деветнаестом веку које су уследиле у неокомунистичком и неолибералном режиму владања на овим просторима и које су присутне и данас у политичком, културном и економском животу у држави. Србија је таквим својим унутрашњим устројством морално ослабљена и сврстана у ред држава на међународној политичкој сцени чији политички и медијски посленици, слично политичким и медијским посленицима у држава-

82) Средњовековни град Жрнов на Авали, за којег се претпоставља да га је обновио и користио и деспот Стефан Лазаревић у време своје владавине и за који се сматра да је подигнут на темељима праисторијских топионица метала, миниран је и разрушен тридесетих година двадесетог века. Осим што је био познат као један од средишта праисторијске винчанске металуршке културе, Жрнов је био надалеко познат и као утврђење од историјског значаја, тако да је познати картограф Ђакомо Гасталди унео поред назива Београда још и назив града Жрнов („Gernovo“) на карту Балканског полуострва из шеснаестог века. (Верка Јовановић, „Географске карте и планови Београда у путописним делима“, *Београд у делима страних путописаца – Belgrade in the Works of European Travel Writers*, Балканолошки институт САНУ, Београд, 2003, стр. 34, http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/posebno/Beograd_u_delima.pdf.) Уз сачуване фотографије Жрнова и илустрације Ђурђа Бошковића у часопису *Старинар* (Ђурђе Бошковић, *Град Жрнов*, *Старинар*, орган Српског археолошког друштва, Београд 1942.) град-археолошки споменик Жрнов овековечио је својим илустрацијама и познати путописац Феликс Каниц. (Гордана Миловшевић, „Феликс Каниц, цртач архитектуре Београда и околине“, *Београд у делима страних путописаца*, стр. 260-261, http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/posebno/Beograd_u_delima.pdf.) Такође видети Милина Ивановић Баришић, „Наслеђе Авале“, Зборник радова Етнографског института САНУ *Спомен места – историја – сећања* бр. 26, Београд, 2009, стр. 178, цит. Ђурђе Бошковић, *Град Жрнов*, *Старинар*, орган Српског археолошког друштва, Београд 1942, 89.

ма у њеном окружењу, могу да по потреби манипулишу незадовољством грађана стањем у земљи и да га по потреби усмеравају у стратешке миронодопске или ратничке замисли политичких моћника у земљи и иностранству. Уједно је Србија сврстана у међународној геополитичкој констелацији снага у државу која служи у различитим облицима, са већим или мањим интензитетом, као резервоар свеже радне снаге за политичку и економску олигархију у служби одређеног потколонизатора у властитој земљи или за привредни развој различитих развијених светских држава и мултинационалних корпорација у иностранству. Свему овоме погодује готово двовековно устројење специфичне српске политичко-административне верзије шумпетеровског суженог политичког избора за народне масе. Њу карактерише понуда строго поларизованих сукоба на политичкој сцени по идеолошкој основи без понуде алтернативне варијанте у смислу испољавања политичке колективне мудрости која би становништву на овим просторима омогућила културни и економски развој, поштовање људског живота и достојанственији однос према својој прошлости, садашњости и будућности. Ипак, оваква чињеница не може да буде изговор за дуготрајност процеса културног, економског и биолошког пропадања једног друштва и државе, јер такво стање у крајњем исходу није само одраз геополитичког положаја државе, него је уједно и одраз свеукупне интелектуалне и моралне (не)способности и одговорности образованог дела њеног становништва да сврсисходно употреби и подели своје знање и способности са остатком становништва у држави.

Sanja Suljagic

A NEED FOR REDEFINITION OF THE ATTITUDES ON HISTORICAL PROCESSES IN SERBIA

Summary

In first part of the text author analyzed insufficiencies of Serbia educational, the media system and cultural institutions in the field of historiography and their lack of synchronization with the state institutions in creation of political and social strategies of the state. As one of the causes for this state of affairs in the state the author underlined discontinuity of cultural and national identity and normative social system of Serbia throughout various historical periods due to a fragile geo-political position of Serbia. In the latter part of the text the author analyzed some crucial events in history of Serbia and their conse-

quences for political, economic and cultural life in Serbia starting from the beginning of nineteenth century up to these days.

Кључне речи: historiography, state institutions, Serbian rulers, cultural and national identity

ЛИТЕРАТУРА

- Аграмовић, Теодор, *Recnik Slovar veliki nemecki i serbski (Deutsche und Illyrisches Wörterbuch)*. (1790/1791).
- Antić, Čedomir, „Један прилог политичком положају жене у Србији у XIX веку”, *Nova srpska politička misao*, Београд, 1999, год. VI (1999), бр. 3-4.
- Beta, “U Vinči izgrađeno novo skladište nuklearnog otpada”, *Blic*, 31. 10. 2011., <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/286668/U-Vinci-izgradjeno-novo-skladiste-nuklearnog-otpada>,
- Благојевић, Милош, «Средњовековни забел», *Историјски часопис*, XIV–XV, 1966.
- Божанић, Снежана, *Чување простора: међе, границе, разграничења у српској држави од 13. до 15. века*, Одсек за историју, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, Србија, 2010.
- Gianantonio Bomman, *Storia Civile Ed Ecclesiastica Della Dalmazia, Croazia E Bosna: In Libri Dodici Compendiata : Alla Gloriosissima Veneta Illirica Nazione*, II, str. Locatelli, Venezia, 1775, (Google e-knjiga), str. 14-15.
- Бошковић, Стојан, *Балканска питања, 1886-1905*, Штампарија Краљевине Србије, Београд, 1906.
- Бошњак, Милорад; Јаковљевић, Слободан, *Обреновићи, сакривена историја*, ЛИО, Горњи Милановац, 2006.
- Бркић, Александра, „Још има школа без тоалета и телефона“, *Политика*, 27. новембра 2008.
- Burleigh, R; Zivanovic S., „Radiocarbon dating of a Cro-magnon population from Padina, Yugoslavia with some general recommendation for dating human skeletons“, *Z. Morph. Anthropol.* 70:269-274, 1980.
- *Византијски извори за историју народа Југославије I, II*, Византолошки институт САНУ, Београд, 1955, 1959.
- Вујовић, Мишо (ур.), *Србија друмовима, пругама, рекама*, Принцип Бонарт Прес, Туристичка организација Србије, Београд, Чачак, 2007.
- Giljen, Nikola, *Princeza Olivera, zaboravljena srpska Kneginja*, Fond “Princeza Olivera”, Beograd 2009.
- Grujičić, Nebojša, „Najstariji rudnik u Evropi“, *Vreme*, br. 554, 16. avgust, 2001, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=294908>

- Гулан, Бранимир, „Село између нестанка и опстанка“, <http://www.agropress.org.rs/tekstovi/11423.html>
- Давидовић-Живановић, Софија, „Прилог проучавању односа Сармата и Словена“, *Mementa Archaeologia et Eruditiva*, Akademija Nova, Пешић и синови, Београд, 1999.
- Деретић, Јован, *Античка Србија*, Темерин, 2000.
- Димитријевић, Лаза, *Како живи наш народ*, Инфинитас, Београд, 2010.
- Dobrašinović, Golub, (ur.), *Kopitar i Vuk*, Vukov sabor Tršić – Rad, Beograd, 1980.
- Драгашевић, Јован, *Makedonski Sloveni*, Prometej, Novi Sad, 1995.
- Душанић, С. М.; Поповић, Д., *Приватан живот у српским земљама средњег века*, Clio, Београд, 1984.
- Đorđević, Miroslav, “Pravni transplant i Srbijski građanski zakonik iz 1844”, *Strani pravni život*, 2008, br. 1, Beograd.
- Жупанић, Нико, *Срби Плинија и Птоломеја*, Зборник Радова посвећених Јовану Цвијићу, Државна Штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1924.
- Зећевић, Д. “Kuršumljija: Gladni bez narodne kuhinje”, *Novosti*, <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:354769-Kursumlija-Gladni-bez-narodne-kuhinje>, 23. novembar 2011.
- Ivanović, Lj., „U Srbiji i deca na kazanu“, 17. 11. 2011. Vesti, Beograd, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/180113/U-Srbiji-i-deca-na-kazanu>
- Ivić, Aleksa, „Arhivska građa o srpskim i hrvatskim književnim i kulturnim radnicima 1740-1880“, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III*, SKA, Beograd, 1926.
- Isić, Momčilo, “Dete i žena u Srbiji između dva svetska rata”, у *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, Biblioteka Helsinške sveske br. 23, Beograd, 2006.
- Isić, Momčilo, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini 20. veka, *Ogledi*, br. 9, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Zagorac, 2008.
- Јанчић, Радиша, *Моја маслина*, Службени лист Србије, Драслар, Београд, 2007.
- Јовановић, Верка, „Географске карте и планови Београда у путописним делима“, *Београд у делима страних путописаца – Belgrade in the Works of European Travel Writers*, Балканолошки институт САНУ, Београд, 2003, стр. 34, http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/posebno/Beograd_u_delima.pdf
- Јовановић, Мировслав, *Језик и друштвена историја*, Stubovi kulture, Beograd, 2002.

- Јовановић, Слободан, *Српско-бугарски рат: Расправа из дипломатске историје*, Дворска књижара Мите Стајића, Београд 1901.
- Јовић, Момир, *Срби пре Срба*, <http://www.scribd.com/doc/14426267/Momir-Jovic-Srbi-Pre-Srba>;
- Качић-Миошић, Андрија, *Разговори угодни народа словинског*, http://www.archive.org/stream/razgovorugodnin00miogoog/razgovorugodnin00miogoog_djvu.txt,
- Кјејлен, Торе, „Devsirme“, <http://i-cias.com/e.o/devsirme.htm>
- Korlat, Nataša, „Zaboravljena istorija tik uz obalu“, *Blic*, 28. 06. 2008., <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/47309/Zaboravljena-istorija-tik-uz-obalu>
- Korunić, Petar, „Nacija i nacionalni identitet“, *Zgodovinski časopis* 57, Ljubljana, 2003.
- Lazarević, Luka, *Beleške iz okupiranog Beograda: (1915-1918)*, fototipско izd. prema izd. iz 1919. priredio Zdravko Krstanović, Beograd, Jasen, 2010.
- Горан Милорадовић et al, „Ход у месту: пола века ломова и дисконтинуитета“, *Živeti u Beogradu*, бр. 6, Istorijski arhiv, Beograd, 2008
- Лазих Сима, Лукин, *Кратка повјесница Срба од постања српства до данас*, http://sr.wikisource.org/wiki/Кратка_повјесница_Срба_од_постања_Српства_до_данас_8
- Милошевић, Гордана, „Феликс Каниц, цртач архитектуре Београда и околине“, *Београд у делима страних путописаца*, стр. 260-261, http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/posebno/Beograd_u_delima.pdf.
- Lakić, Suzana, „Vlada bez plana za novi talas ekonomske krize“, *Blic*, 13. 11.2011, Београд
- Lemprière, John, *Lemprière's Classical dictionary of proper names mentioned in ancient authors writ large: with a chronological table*, Routledge, 1984.
- Ломовић, Бошко, „Пут до знања од 2.000 километара“, *Политика*, 22. март, 2008, Београд.
- Лопандић, Душан, „Четири дана срамоте“, *Политикин Забавник*, бр. 3013, Београд, 2009.
- Lukić, Miodrag, „Strane tajne službe врљјaju Србијом“, *AkadeMedija Srbija*, http://www.akademiasrbija.com/index.php?option=com_content&view=article&id=723:strane-tajne-slube-vrljaju-srbijom&catid=38:cat-komentari-vesti&Itemid=54
- Љушић, Радош, *Вожд Карађорђе*, I-II, Смедеревска Паланка, 1993. (Београд 2000, 2003): <http://www.scribd.com/doc/7710376/Rados-Ljusic-Karadjordje>
- Maretić, Tomo, *Slaveni u davnini*, Naklada “Matice Hrvatske”, Zagreb, 1889, http://www.archive.org/stream/slaveniudavnini01maregoog/slaveniudavnini01maregoog_djvu.txt

- Маринковић, Мирјана, „Како ограничити власт самодршца“, *Историјске свеске*, бр. 11, новембар 1998, *Српско наслеђе*, <http://www.srpско-nasledje.co.rs/sr-l/1998/11/article-7.html>
- Маринковић, Радивоје, *Локална самоуправа*, Институт за политичке студије, Београд, 1998.
- Марковић, Драган, *Отварање и затварање србијанског села - достигнућа, проблеми и перспективе социјализације*, Институт за политичке студије, Београд, 2004.
- Матић, Петар, „Генеза и развој локалне самоуправе у Србији“, Зборник радова *Србија: противречности политичког система*, Институт за политичке студије, Eseloge, 2011. Београд.
- Микавица, Александар, „Србија разговара: Може ли држава још да се задужи“, *Политика*, 31.10.2011.
- Милојевић, Милош С., *Одломци историје Срба и српских – југославенских – земаља у Турској и Аустрији*, Прва свеска, Државна штампарија, Београд, 1872. (Обновљено издање, Графос, Панчево, 1996)
- Милојевић, Миодраг, *Стари српски век*, Vandalija, Beograd, 2008.
- „Милош Обреновић“, <http://www.znanje.org/i/i22/02iv02/02iv0220/defaultnamilos.htm>
- Мићевић, I., „Novi zakon: Deca ne moraju u školu“ 16. novembar 2011”, *Новости*, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovnna/aktuelno.290.html:353698-Novi-zakon-Deca-ne-moraju-u-skolu>
- Михаљчић, Раде, *Лазар Хребељановић - Историја, култ, предање*, БИГЗ, Београд, 1984.
- Мишић, Живојин, *Моје успомене*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1985.
- Мишковић, Јован, *Косовска битка – војно-историјска расправа*, Краљевска Српска Државна Штампарија, Београд, 23. април, 1890, Београд, http://dc344.4shared.com/download/auDiB-WE/Jovan_MIskovic_-_Kosovska_bitk.pdf?tsid=20111117-140753-6ed7a2d6
- *Mondo*, „Politika: Kako je Tesli odbijena stipendija“, cit. Molba Nikole Tesle za stipendiju, *Rukopisno odeljenje Matice srpske pod brojem M9823*, 9. мај 2006, <http://www.mondo.rs/v2/tekst.php?vest=16481>
- Ненадовић, Константин Н., *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа, врховног војсковође ослободиоца и владара Србије, живот његови војвода и јунака као градиво за српску историју од године 1804. до 1813. и на даље*, Штампарија Јована Н. Вернаја, Беч, 1883.
- Николић, Маја, *Византијски писци о Србији (1402-1439)*, Византолошки институт Српске академије наука и уметности, Посебна издања, књ. 40, Београд, 2010.
- Николић, Маја, „Српска држава у делу византијског историчара Дуке“, *Зборник радова Византолошког института Србије*, XLIV, САНУ, Београд, 2007.

- Novaković, Stojan, *Srbi i Turci četrnaestog i petnaestog. veka*, Čuprićeva zadužbina, Beograd, 1893.
- “Одлив мозга највећи српски губитак“, *Српска дијаспора – интернет новине српске*, <http://www.srpskadijaspora.info/vest.asp?id=11377>
- Ostojić, Zorica, “Србија постаје нуклеарно сметлиште Европе“, *Blic*, 8. april 1997., <http://tesla.rcub.bg.ac.rs/~mac/ekologija/atomdump.html>,
- Павловић, Миодраг, *Огледи о народној и старој српској поезији*, Просвета, Београд, 2000.
- Павловић, Љубомир, „Како да се наш народ просвети“, *Шабачки гласник*, 39, 11. јун, 1929.
- Perović, Latinka, „Žene i deca“ у *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka*, Biblioteka Helsinške sveske br. 23, Beograd, 2006.
- Pešić, Radivoje, *Vinčansko pismo*, Beograd, 1995, Ravenatis Anonymi, *Cosmographia*, Otto Zeller. Aalen, 1962.
- Pesic, Radivoje, „On the scent of Slavic autochtony in the Balkans“, *Сасопис Матце исељеника Србије Завичај*, Beograd, god. XXXVI, мај-аугуст 1989.
- Петровић, Александар М., *Кратка археографија Срба: Срби према списима старих повесница*, Нови Сад: Словенски институт, Сремски Карловци: Каирос, Нови Сад, 1995.
- Петровић, Жарко, „Химна Карађорђовом устанку“, фељтон *Кад је музика ратовала*, *Глас Јавности*, 5.01.2003., Београд
- Radivojević, Miljana et al, „On the Origins of Extractive Metallurgy: New evidence from Europe“, *Journal of Archaeological Science*, (19 June 2010)
- Радовановић, Бориша, „О неким учесницима Другог Српског устанка 1815. године из Крагујевачког и Јагодинског окружја“, *Корени*, IV (2006), Историјски архив Јагодине, Историјски архив Шумадије, Фонд: „Никола Милићевић-Луњевица”
- Rajić, Jovan, *Istorija raznih slavenskih narodov naipače Bolgar, Horvatom i Serbov...vo svet istoričeski proizvedenaja Joannom Raičem*, v Viene 1794.
- Ранке, Леополд, *Српска револуција*, Српска књижевна задруга, Београд, 1991.
- Sent Mari, Pricot, *Les Slaves Meridionauh*, Armand Le Shevalir, Paris, 1874.
- Setton, Kenneth M., Hazard, Harry W., Zacour, Norman P., *A History of the Crusades: The Impact of the Crusades on Europe*, Univ of Wisconsin Press, 1990.
- Смедеревско воће – Враново, „Враново 1994 – Сто година задруге“, <http://www.smederevskovoce.rs/sela.php?id=77&jezik=1>
- Stjelja, B., „У Србији глудује 150.000 деце“, *Novosti*, 15. novembar 2011.

- Станојловић, Мат., Гајић, Мил. Ј., *Деспот Стефан Лазаревић – Историјска расправа*, Издање Општине Београдске, Царна радикална штампарија, Београд, 1894.
- Стевановић, Миладин, „Престоница крај Мораве“, *Вечерње новости*, 24. фебруар 2011, Београд, 2011.
- Стевановић, Миладин, „Владарка и светитељка кнегиња Милица“, фелтон *Вечерње новости*, 22. март – 3. април, Београд, 2009.
- Stevanovic, Mirjana, “The Age of Clay: The Social Dynamics of House Destruction”, *Journal of Anthropological Archeology* 16, 1997.
- Стојановић, Дубравка, *Калдрма и асфалт – урбанизација и европеизација Београда 1890 – 1914*, Удружење за друштвену историју, Београд, 2008.
- Stojanović, Dubravka, *Ulje na vodi - ogleđi iz istorije sadašnjosti Srbije*, Peščanik, Ćigoja, Beograd, 2010.
- Subašić, Boris „Ukradena istorija: Bez tapija nema ni Srbije“, *Novosti*, 17. novembar 2011. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:353868-Ukradena-istorija-Bez-tapija-nema-ni-Srbije>
- Subašić, Boris, “Ukradena istorija: Otimačina duga dva veka”, *Novosti*, 18. novembar 2011, <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:354054-Ukradena-istorija-Otimacina-duga-dva-veka>
- Subašić, Boris, „Ukradena istorija: Srpska baština rasuta po svetu“, *Novosti*, 16. novembar 2011 <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:353723-Ukradena-istorija-Srpska-bastina-rasuta-po-svetu>
- Scylitzes, Joannes, *Synopsis historiarum - Historiarum compendium*, Walter de Gruyter, 1973.
- Танјуг, „Реџор Ковачевић: Србија је стара и необразована“, *Blic*, 13. 11. 2011.: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/289280/Rektor-Kovacevic-Srbija-je-stara-i-neobrazovana>
- Танјуг, „Сваке године 35.000 грађана мање у Србији“, *Политика*, 30. септембра, 2010.
- Ćirić, Sonja, „Biblioteka ponovo radi“, *Време*, бр. 1080, 15. септембар, 2011
- Ђоровић, Владимир, *Историја српског народа*, Арс Либри, Београд, 1997.
- „Српска ћирилица“, http://sr.wikipedia.org/sr-el/Ћирилична_азбука
- Фајфрић, Жељко, *Света лоза кнеза Лазара, Јанус, 2000.*: <http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/zfajfric-lazarevici.html>
- Фајфрић, Жељко, *Света лоза Стефана Немање*, ДД Графоспрем и Србска православна заједница Шид, Шид, Србија, 1998.
- Farlatus, Daniel, *Ecclesia Sirmiensis olim metropolis, в Ilyrici Sacri, VII, Ecclesia Diocletiana, Antibarensis, Dyrrhachiensis et Sirmiensis cum earum suffragantes*, Coleti, 1817.

- «Ходочашће на Крф, 1. део“, <http://www.youtube.com/watch?v=CiRJ4of3oBw&feature=related>
- Цветковић, Владимир, *Социологија – Модерна рефлексивна историјског збивања*, Институт за политичке студије, 1994, Београд.
- Chalcocondylae, Laonicus Atheniensis, *Historiarum Libri decem*, 1650, *Laonici Chalcocondylae atheniensis Historian Libri decem*, interprete Conrado Clausero Tiguriano, Parisiis, MDCL
- Comnena, Anna, *The Alexiad*, <http://www.fordham.edu/halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad00.html>
- Šumpeter, Jozef, *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Plato, Beograd, 1998.

Resume

In this text author analyzed processes of colonization of Serbia starting from the period of the rule of the Ottoman Empire in the middle of fifteen century and its successive historical periods. In first part of the text the author analyzed main causes for subsequent inability of post-Ottoman Serbian political apparatus to create a functional connection of the state educational and economic systems and its subsequent effects on politics, economy and culture in Serbia. The author underlined that the causes for insufficient capacities for management of human, cultural and natural resources in Serbia have been not only a fragile geopolitical position of Serbia and its declining population but mainly some insufficiencies in educational system of Serbia, namely the insufficiencies in research and presentation of history of Serbia to people in Serbia within the educational system.

In the middle part of the text the author analyzed historical events regarding disintegration of Serbian medieval state, namely the state of Duke Lazar Hrebeljanovic and his successors Despot Stefan Lazarevic and Despot Djuradj Brankovic, as well as the process of establishment of Serbian modern political apparatus in first half of nineteenth century following gradual replacement of the Ottoman colonial rule in the state. As one of the main obstacles for successful establishment of the nineteenth century Serbia as a modern parliamentary monarchy the author pointed out the lack of efforts of newly established political elite to spread literacy and democratization among the masses of citizens and peasants alike. Also, within the analysis of this process, the author underlined that domestic political situation at that time did not provide for opportunity for successful connection of Serbian pre-Ottoman with its post-Ottoman national and cultural identity, although so-

me progressive reforms of Serbian intellectuals in the field of filology and anthropology did help in preservation of certain ethnic and anthropological evidence of Serbian national and cultural identity. However, the author cited opinion of some intellectuals that these reforms in question also cut off linguistic links of important legal and literature documents of pre-medieval and medieval Serbian church, royal and feudal elites with the newly established Serbian intellectual elites and illiterate people alike in the nineteenth century.

In the last part of the text the author analyzed the effect of disintegration of Serbian traditional institutions of local self-governance and rural cooperatives within the process of introduction of modern European legal procedure into social life of Serbia in the nineteenth century and the subsequent effects of this social process on the formation of uneven economic and cultural development in the state. Using a chronological historical preview of main historical events, personal and legal acts and original memoirs of leading Serbian intellectuals in the nineteenth century the author presented and elaborated main causes for only a partial success in the connection of Serbian pre-Ottoman and post-Ottoman cultural identity within the process of creation of modern Serbian state in the nineteenth century. There are also presented main historical pointmarks in this process and their reflection on the course of the history of the state up to these days. In addition, using some original documents of Serbian intellectuals in the nineteenth century within the analysis of that historical period the author concluded that the starting fragile foundations of modern political and economic state apparatus in the nineteenth century have remained to be a main obstacle for democratization and subsequent prospective social development in the state up to these days.